

Policijska uporaba električnog paralizatora kao sredstva prisile u Republici Hrvatskoj

Veić, Petar

Source / Izvornik: **Policija i sigurnost, 2022, 31, 204 - 220**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:867847>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

PETAR VEIĆ*

Policajska uporaba električnog paralizatora kao sredstva prisile u Republici Hrvatskoj

Sažetak

Svaka demokratski strukturirana država teži ostvarenju svojih funkcija što blažim sredstvima. Policijska su sredstva prisile zbog toga istaknuto područje gdje se pokušavaju pronaći takva sredstva kojima će se s najmanje štetnih posljedica postići zakonom uređena svrha postupanja. Električni je paralizator sredstvo koje u svijetu postoji tridesetak godina. Praktična iskustva i teorijske rasprave za to su vrijeme stvorile određene stavove koje je nužno razmotriti kako u državama koje to sredstvo imaju propisano kao sredstvo prisile, tako i u onim državama koje razmišljaju o njegovu uvođenju. Predmetno istraživanje sastoji se od šest dijelova. U prvome dijelu govori se o tehničkim mogućnostima električnog paralizatora; u drugome o medicinskim posljedicama uporabe električnog paralizatora; u trećemu pak o povijesti uporabe; u četvrtome se razmatraju normativne mogućnosti korištenja električnog paralizatora u Republici Hrvatskoj; u petome dijelu progovara se o iskustvima na poredbenom planu i preporukama o okolnostima u kojima se može koristiti električni paralizator – a u šestome dijelu govori se o stajalištima Europskog suda za ljudska prava o uporabi električnog paralizatora. Zaključak i preporuka jest to da je električni paralizator dobrodošlo sredstvo u jednome uskom području obavljanja policijskih poslova i da u tome smislu treba stvoriti jasan normativni okvir te obučiti policijske službenike za njegovu primjenu.

Ključne riječi: policijsko sredstvo prisile, električni paralizator, ljudska prava, presude Europskog suda za ljudska prava.

* prof. dr. sc. Petar Veić, Pravni fakultet u Rijeci, Hrvatska.

1. UVOD

Policijska uporaba sredstava prisile kao normativni ustroj kao i konkretni zahvat u prava čovjeka danas posvuda predstavlja pitanje koje zaokuplja pozornost javnosti, a čija se nužnost¹ i primjerenost uvijek nanovo propituje.²

Električni je paralizator sredstvo koje je nastalo na netom istaknutom propitivanju. Je li doista istina da je električni paralizator prikladnije i bolje sredstvo prisile od vatrenog oružja ili je to zabluda - cilj je predmetnoga razmatranja.

U uvjetima redovitih prilika u državi zadaća je demokratske vlasti da jasno propiše normativne uvjete u kojima je uporaba sredstva prisile dopuštena i da ispita svaku konkretnu uporabu takvoga sredstva. Glede normativnih uvjeta možemo govoriti o postojanju međunarodnih standarda kao neprekoračivih limita u zakonskom uređenju uvjeta za uporabu sredstava prisile. U konkretnom slučaju istraživanja uporabe sredstava prisile važna je neovisna istraga. Nju u težim slučajevima, poglavito u slučaju teškog ozljeđivanja ili smrtnog ishoda, mora voditi državno odvjetništvo.

U policijskoj uporabi sredstava prisile postoje određena načela koja, s jedne strane smjeraju maksimalnoj suzdržanosti u uporabi, dok se s druge pak strane nastoji u konkretnoj uporabi prilikom ostvarenja cilja postići najmanja štetna posljedica za osobu prema kojoj se primjenjuju. Upravo istaknuto jest poticaj za potragom sredstva kojim će se postići svrha policijske uporabe sredstva prisile.³

¹ Pojam nužnosti u praksi Europskog suda za ljudska prava (dalje: ESLJP) dobiva i točno određeni sadržaj. Dakle, to nije nešto kolokvijalno. Osobito je to vidljivo u odluci *Nachova i drugi protiv Bugarske* od 26. 2. 2004. Posrijedi je slučaj koji je važan za razmatranje standarda apsolutne nužnosti u praksi ESLJP-a, a koji se odnosio na ubojstvo automatskom puškom dvojice nenaoružanih, bezopasnih bjegunaca iz zatvora, pri čemu su postojale naznake mogućeg rasnog prizvuka tih kaznenih djela ubojstava. ESLJP je obrazložio značenje sadržaja zahtjeva apsolutne nužnosti. U navedenome je predmetu ocijenio da uporaba smrtonosne sile radi uhićenja bjegunca, počinitelja kaznenog djela koje ne uključuje nasilje, a čiji počinitelj ne predstavlja opasnost za druge, nije opravdana. Svaku tvrdnju koja je dovela do kršenja članka 2. sud mora podvrgnuti najpažljivijoj provjeri. U situacijama koje se tiču upotrebe sile od strane pripadnika državnog aparata, mora se razmotriti ne samo postupanja pripadnika državnog aparata koji su stvarno primijenili silu nego i sve okolnosti koje su do toga dovele, uključujući i takva pitanja kao što je postojeći mjerodavni zakonski i regulatorni okvir, kao i pitanja planiranja i kontrole postupanja koja se ispituju. O testu apsolutne nužnosti v. Omejec, 2013: 845. i 895-896.

² U članku objavljenom u novinama Daily Mail 27. 3. 2014. godine, njegova autorica, Lizzie Edmonds, utvrdila je da je policija koristila tasere 28 puta svakog dana tijekom 2013. godine što je izazvalo strah da dolazi do zloruporabe u korištenju električnog paralizatora. Autorica je istaknula nekoliko tvrdnji. Tasere su rabili policijski službenici 10.380 puta u Engleskoj i Walesu i to 2013. godine. Broj uporabe povećan je a u odnosu na 8161 slučaj primjene u prethodnoj godini. Osobito je kao zabrinjavajuće istaknula dva slučaja. U prvome je pozvan policijski službenik Stuart Wright da se ispriča nakon što je primijenio električni paralizator prema slijepom Colinu Farmeru misleći da je njegov štap mač. Drugi se slučaj odnosio na primjenu električnog paralizatora prema trojici tinejždera s teškoćama u učenju. Članak dostupan na: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2590703/Police-use-taser-guns-surged-28-times-EVERY-DAY-year-sparking-fears-mis-used.html>, posjećeno 28. 11. 2021.

³ Nakon nekoliko godina primjene u SAD-u i Kanadi splasnulo je prvotno oduševljenje uporabom električnog paralizatora zbog velikog broja smrtnih slučajeva. U tome je razdoblju bilo preko 250 smrtnih slučajeva, a njihov broj neprestano raste. Pojedini su od tih smrtnih slučajeva rezultat opravdane uporabe smrtonosne sile. Međutim, sukladno s istraživanjem jedne organizacije, slijedi da su većina umrlih od posljedica uporabe električnog paralizatora bili nenaoružani muškarci koji nisu predstavljali ozbiljnu prijetnju za život ili sigurnost drugih. Budući da se taseri koriste u situacijama kada rizik od njihove upotrebe premašuje korisnost, na zakonodavcu je da utvrdi odgovarajuću ravnotežu između rizika od smrti i korisnosti korištenja tasera. Seals, 2007:109-111.

Razmišljanje o uvođenju električnog paralizatora kao sredstva prisile je svakako dobrodošla aktivnost.⁴ Međutim takvo razmišljanje mora biti potkrijepljeno stvarnim dokazima da je to adekvatno sredstvo, usporedivo po svojim učincima i sigurnosti za policijskog službenika koji ga upotrebljava.⁵ Oprez koji je u takvom postupku opravdan i nužan najbolje je vidjeti na primjeru Njemačke.⁶ Bez obzira na činjenicu da je električni paralizator prisutan u policijskoj uporabi tridesetak godina i da ga koriste policije demokratski razvijenih država poput SAD-a, Kanade, Velike Britanije - u Njemačkoj je tek prošle, 2020. godine, na saveznoj razini pokrenut projekt koji ima za svrhu utvrditi opravdanost i nužnost uporabe toga sredstva.⁷ Razlozi koji se ističu kao rezerva povezani su izrazitom stohastičnošću uporabe toga sredstva.⁸

Cjelovitu analizu razloga zbog kojih je uporaba električnog paralizatora dopustiva izradio je Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljnjem tekstu: CPT).⁹ Konkretnim slučajevima uporabe na svjetskoj razini često se bavi organizacija Amnesty International.

⁴ O postupku uvođenja električnog paralizatora kao sredstva prisile u Republici Sloveniji v. Novak, 2017:6-8. Razmišljanja i istraživanja koja su prethodila tome nisu bila sklona njegovu uvođenju. V. Žaberl, 2007:206-210. Danas Zakon o nalogah in pooblastilih policije (Uradni list RS, št. 15/13, 23/15 – popr., 10/17, 46/19 – odl. US, 47/19 in 153/21 – odl. US) sadrži propis o električnom paralizatoru u članku 86.a.

(1) Policijski službenici mogu koristiti električni paralizator ako drugačije ne mogu: - biti u stanju aktivno se oduprijeti ili napasti oružjem ili drugim opasnim predmetom koji ugrožava život policijskog službenika ili nekoga drugog, ili spriječiti samoozljeđivanje ako postoji neposredna opasnost od ozbiljne ozljede ili ozbiljnih posljedica za osobu. (2) Protiv djece, vidljivo bolesnih, starijih, invalidnih, vidno teških invalida i vidljivo trudnih žena policijski službenici smiju upotrijebiti električni paralizator samo ako su ispunjeni uvjeti za uporabu vatrenog oružja. (3) Pod uporabom električnog paralizatora smatra se uporaba uređaja koji uz pomoć visokog električnog napona privremeno onesposobljava osobu. Policijska također osigurava evidentiranje i praćenje zakonitosti i profesionalnosti slučajeva kada policijski službenik uključi električni paralizator i pripremi ga za uporabu. (4) Električni paralizator policijski službenik može koristiti ispaljivanjem elektroda na osobu, a samo iznimno, ako je ispaljivanje bilo neuspješno, a policijski službenik na drugi način ne može spriječiti napad na sebe, električni paralizator može koristiti i izravnim pritiskom na osobu. (5) Električni paralizator koje policijski službenici mogu koristiti u obavljanju svojih dužnosti moraju biti opremljeni kamerom za video snimanje koja dokumentira policijski postupak i elektroničkim sustavom za bilježenje podataka o vremenu uporabe i vremenu rada svakog ciklusa. (6) Nakon uporabe električnog paralizatora policijski službenici moraju, čim to okolnosti dopuštaju, osigurati liječnički pregled osobe.

⁵ Države koje su bile prve u uvođenju razmatranog sredstva pokušavale su model procedurama dati obrazac za uporabu toga sredstva. V. Electronic Control Weapons, Model Policy (https://www.prisonlegalnews.org/media/publications/taser_intl_assoc_of_chiefs_of_police_model_policy_2005.pdf - posjećeno 28. 11. 2021.).

⁶ O problemima uporabe, kao i o rasprostranjenosti električnog paralizatora u SAD-u v. White, Ready, 2010:70-83.

⁷ Taser: Bundespolizei testet Elektroschockpistolen (<https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2020-08/taser-bundespolizei-deutschland-elektroschocker-waffen-polizei-pilotprojekt>, posjećeno 28. 11. 2021.).

⁸ O oprezu i brižnom pristupu u uvođenju modernijeg modela električnog paralizatora u Velikoj Britaniji V. CED Replacement Project Assessment of the Taser X2 against the police operational requirements, 2016. (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/676911/CAST_Assessment_of_the_Taser_X2_against....pdf, posjećeno 28. 11. 2021.).

⁹ CPT je uspostavljen na temelju Europske konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Narodne novine – Međunarodni ugovori 14-93/97). On putem posjeta, provjerava postupanje prema osobama lišenima slobode kako bi jačao, ukoliko je potrebno, zaštitu tih osoba od mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. U tom smislu CPT organizira posjete pritvorskim mjestima kako bi procijenio kako se postupa s osobama lišenima slobode. Ta mjesta uključuju zatvore, centre za maloljetničke zatočenike, policijske postaje, centre za zadržavanje useljenika, psihijatrijske bolnice, domove

Predmetni je rad podijeljen na sljedeće dijelove:

1. Tehničke mogućnosti električnog paralizatora;
2. Medicinske posljedice uporabe električnog paralizatora;
3. Povijest uporabe;
4. Normativne mogućnosti korištenja električnog paralizatora u Republici Hrvatskoj;
5. Iskustva na poredbenom planu i preporuke o okolnostima u kojima se može koristiti električni paralizator;
6. Stajališta ESLJP-a o uporabi električnog paralizatora.

Rad se temelji na analizi tehničkog uređaja – električnog paralizatora marke Taser.¹⁰

Cilj je istraživanja upoznati se potpunije i iscrpnije s iskustvima država koje dulje vremena koriste to sredstvo, ali i istražiti prikladnost pravnog sustava Republike Hrvatske za njegovo prihvaćanje.

Metodologija istraživanja sastojala se od pretraživanja i analize normativnog ustroja i prakse u državama koje imaju iskustva u korištenju toga sredstva, kao i stajališta međunarodnih organizacija i sudova o pitanjima koja se pojavljuju u vezi s time.

Svrha istraživanja jest ponuditi stajalište o uporabi električnog paralizatora u Republici Hrvatskoj.

2. TEHNIČKE MOGUĆNOSTI ELEKTRIČNOG PARALIZATORA

Pojam električni paralizator normativni je pojam. To su ručne naprave koje pomoću visokog električnog napona privremeno onesposobljavaju osobu.¹¹ Električni paralizator u Republici Hrvatskoj pripada oružju kategorije D za koje nije potrebna prijava.¹² Sam je naziv toga pojma hrvatski.¹³

Električni paralizatori funkcioniraju tako da izazivaju strujni udar na tijelu druge osobe koja predstavlja namjeravani cilj. Povezanost oružja i osobe ostvaruje se izbacivanjem

socijalne skrbi itd. Izaslanstva CPT-a imaju neograničen pristup pritvorskim mjestima i pravo kretanja unutar takvih mjesta bez ograničenja. Oni privatno intervjuiraju osobe lišene slobode i slobodno komuniciraju sa svima koji mogu dati informacije. Nakon svakog posjeta, CPT šalje detaljno izvješće dotičnoj državi. Ovo izvješće uključuje nalaze CPT-a, njegove preporuke, komentare i zahtjeve za informacijama. CPT također traži detaljan odgovor na pitanja pokrenuta u svojem izvješću. Ova izvješća i odgovori dio su tekućeg dijaloga s dotičnim državama. U radu je višestruko citiran Izvod iz 20. Općeg izvješća CPT-a (u daljnjem tekstu: Opće izvješće CPT-a) u vezi oružja s električnim pražnjenjem, objavljen 2010. godine pod oznakom *CPT/Inf(2010)28-part* (dostupno na: <https://rm.coe.int/16806cce0f>, posjećeno 28. 11. 2021.).

¹⁰ To su uređaji koje proizvodi tvrtka *Axon Enterprise*. U ponudi za profesionalne korisnike imaju tri modela: Taser X2, Taser Y26P i Taser 7Q. V. <https://taser.com/pages/taser-professional> (posjećeno 28. 11. 2021.). Takvim pristupom ne želimo stavljati sredstvo navedenog proizvođača u neki povlašteniji položaj naspram drugih sličnih sredstava ali je upravo uređaj tog proizvođača literaturno najprisutniji.

¹¹ V. članak 6. stavak 1. točka 9. Zakona o nabavi i posjedovanju oružja građana (Narodne novine 94/18., 42/20).

¹² V. članak 7. stavak 4. Zakona o nabavi i posjedovanju oružja građana.

¹³ Na engleskome govornom području postoji više naziva: *conducted electrical weapons (CEW)*, *electronic control devices (ECD)*, *conducted energy devices (CEDs)*, *electronic control weapon (ECW)*. U Njemačkoj i Austriji je naziv *Elektroschocker*.

projektila nalik strelicama koje mogu penetrirati u odjeću ili u samo tijelo osobe.¹⁴ Postoje i oni koji uopće ne ispaljuju sonde već stvaraju beskontaktni električni luk.

Električni paralizatori izgledaju kao pištolj koji u prednjem dijelu ima elektrode koje se ispaljuju na napadača. Važno je naglasiti da se elektroda ne mora izravno zabiti u kožu već je dovoljna penetracija u odjeću koja ima dovoljnu provodljivost da impuls prenese na tijelo. Električni paralizator djeluje putem visokog napona koji se stvara u kondenzatoru i ta se energija zatim preko elektroda prenosi na tijelo. U istraživanju literature nije pronađen podatak o mogućnosti da se elektroluk prenosi s jedne osobe na drugu kada su slabo odjevene i međusobno se dotiču. Na apstraktnoj razini takve mogućnosti postoje.

Elektrode su pričvršćene na vrhove žica koje izlaze iz uređaja, duljine desetak metara.¹⁵ Cilj je da se osoba kratkotrajno onesposobi. Dovoljno je samo onemogućavanje poduzimanja daljih radnji radi pasivizacije osobe – napadača.

Najčešći električni paralizator koji koristi policija diljem svijeta jest Taser. Od svojeg osnutka 1993. godine, Taser je proizveo nekoliko različitih modela koje stalno unaprjeđuje. Počelo je s modelom M26, a nastavljeno s modelom X26 koji je još uvijek vrlo raširen u svijetu. Danas je najnoviji model X2. Uređaj ima ugrađenu lampu, elektronički zaslon različitih funkcija, regenerirajuću bateriju, suvremenu elektroniku i fiksne elektrode na uređaju. On ima dva spremnika s dvije sonde, koje su s uređajem povezane tankim žicama i mogu se ispaljivati s prosječne udaljenosti od 4,5 do 10,5 metara. Ove dvije sonde (elektrode) nalaze se u posebnim patronama koje se aktiviraju plinom pritiskom na okidač. Elektroda ima 14 mm dugačak metalni vrh s kukom (poput udice) pa može prodrijeti u kožu ili odjeću čime se uspostavlja i održava električni krug. Razmatrano oružje ima i uređaj za elektronički zapis čime dodatno sprječava svaku zlouporabu.¹⁶ Električni paralizator funkcionira tako da ispaljivanjem elektrode šalje kratke visokonaponske električne impulse u tijelo (mišiće), što djeluje na živčani sustav te remeti osjet i motoriku. Zbog grčeva u mišićima i nemogućnosti slobodnog kretanja, osoba obično padne na tlo te ne može pružiti otpor. Ispaljivanje elektroda protiv osobe može biti neučinkovito zbog različitih okolnosti. To se događa kada barem jedna elektroda promaši metu ili kada je između tijela i sonde neki posrednik koji prelazi 4 cm (previše odjeće ili neko izbočenje) što sonda ne može probiti. Kada obje ili jedna elektroda promaše metu, Taser X2 ima drugi spremnik s još dvije elektrode.

Postoje i drugi oblici električnih paralizatora. To su prije svega šok-remeni protiv čije se uporabe CPT nedvojbeno izjasnio. Oni se rabe za kontrolu kretanja osoba lišenih slobode, bilo unutar ili izvan mjesta lišenja slobode.¹⁷ Takva je oprema, prema mišljenju CPT-a, inherentno

¹⁴ Prije argumentacije ovog, u razmatranog smislu, sumnjivog pojma moramo iznijeti stajalište CPT-a. Kao i kod bilo kojeg drugog sustava naoružanja, prije nego ono postane dostupno, mora biti podvrgnuto postupku tehničkog odobravanja. Taj bi postupak posebice trebao osigurati da broj, trajanje i intenzitet električnih pražnjenja bude ograničen na sigurnu razinu. V. točku 74. Općeg izvješća CPT-a.

¹⁵ U točki 65. Općeg izvješća CPT-a navodi se kako postoje razne vrste električnih paralizatora, u rasponu od palica koje izazivaju strujni udar i drugog prenosivog oružja koje zahtijeva izravan kontakt s osobom prema kojoj se djeluje - do modela koji mogu izbacivati projekte nalik strelicama koje izazivaju strujni udar kod osoba koje se nalaze na određenoj udaljenosti.

¹⁶ V. toč. 77. Općeg izvješća CPT-a sukladno s kojom električni paralizator treba biti opremljen uređajima (obično memorijskim čipovima) koji se mogu rabiti za bilježenje raznih informacija i provođenje provjera o uporabi oružja (poput točnog vremena korištenja i sl.).

¹⁷ O njima v. točku 74. Općeg izvješća CPT-a.

ponižavajuća za osobu prema kojoj se primjenjuje, a prostor za zlouporabu posebno je velik. Stoga je potrebno pronaći alternativne načine za kontrolu kretanja osoba lišenih slobode.

Kao i kod bilo kojeg drugog sustava naoružanja, prije nego što ono postane dostupno, mora biti podvrgnuto postupku tehničkog odobravanja. Taj bi postupak posebice trebao osigurati da broj, trajanje i intenzitet električnih pražnjenja budu ograničeni na sigurnu razinu. CPT-u su poznati slučajevi gdje su osobe lišene slobode bile izložene većem broju električnih pražnjenja u brzom neprekidnom slijedu. Takva pretjerana i nepotrebna uporaba sile svakako se može okarakterizirati kao zlostavljanje. Pored toga, potrebno je predvidjeti postupak redovitog održavanja/servisiranja.

Glede konstrukcijskih uvjeta CPT navodi kako bi električni paralizator trebao biti opremljen uređajima (obično memorijskim čipom) koji se mogu koristiti kako bi bilježili broj ispaljenih sondi, trajanje i intenzitet električnih pražnjenja itd. Podatke pohranjene na ovim čipovima trebala bi sustavno očitavati nadležna tijela u odgovarajućim vremenskim razmacima (najmanje svaka tri mjeseca). Nadalje, potrebno je da navedeno oružje ima ugrađene uređaje za lasersko nišanje i videouređaje za snimanje, što bi omogućilo sigurno nišanje, kao i bilježenje okolnosti njegova korištenja.¹⁸

Električni paralizator koji koristi policija najčešće ima više režima upotrebe. Pri prvom režimu uporabe, oružje ispaljuje projekte koji se "hvataju" za tijelo ciljane osobe na maloj udaljenosti od oružja, pri čemu se provodi električno pražnjenje. U velikoj većini slučajeva pražnjenje izaziva opće grčenje mišića koje dovodi do privremene paralize, pri čemu osoba prema kojoj je električni paralizator upotrijebljen, pada na zemlju. Nasuprot tome, kada se koristi režim upotrebe „kontakt“, elektrode na kraju oružja proizvode električni luk, a kada se dovedu u kontakt s ciljanom osobom, elektrode izazivaju jaču, lokaliziranu bol, uz mogućnost pojave opekotina na koži. CPT ima jake rezerve u svezi s ovim drugim režimom primjene. Propisno izučeni službenicima na raspolaganju za provedbu zakona bit će zaista mnoge druge tehnike kontrole - kada su na dodirnom rastojanju od osobe koja se treba staviti pod kontrolu.¹⁹

3. MEDICINSKE POSLJEDICE UPORABE ELEKTRIČNOG PARALIZATORA

Razmatrajući prihvatljivost uvođenja električnog paralizatora kao sredstva prisile važno je razmotriti posljedice njegove uporabe na tijelo čovjeka.²⁰ Uvođenje toga sredstva sagledavamo kao blažeg u odnosu na posljedice koje nastaju uporabom vatrenog oružja. Važno je naglasiti kako uporabu toga sredstva možemo razmatrati i neovisno o posljedicama uporabe vatrenog oružja, kao sredstvo sa samosvojom zonom primjene. Navedeno znači da bi dopustivost toga sredstva sagledavali kroz kriterije uporabe ostalih sredstava prisile. Takav zaključak možemo temeljiti na načelu razmjernosti.²¹ Kao rizik primjene električnog paralizatora

¹⁸ V. točku 77. Općeg izvješća CPT-a.

¹⁹ V. točku 78. Općeg izvješća CPT-a.

²⁰ Definis-Gojanović, Alujević, 2011:435-440.

²¹ Važno je istaknuti kako je načelo razmjernosti sekundarno u interpretaciji Konvencije. Ono ima neosporan doprinos u razvitku konvencijskog prava, ali ga treba tumačiti kao sredstvo s pomoću kojeg se konvencijska primarna konstitucionalna načela međusobno pomiruju i neposredno primjenjuju na konkretne slučajeve. Kad razmjernost kao dio sudske tehnike koristimo u istraživanju određenog događaja - onda treba poći od

“visi” stohastičnost posljedice. Kada koristimo vatreno oružje usmjereno prema perifernim dijelovima tijela, vjerojatnost da će uslijediti fatalni ishod relativno je skromna. Međutim, kada je djelovanje električnog paralizatora usmjereno prema preporučenim dijelovima tijela (koji pokrivaju i neke vitalne organe), onda učinak ne mora biti približno sličan. Ishod može biti i najteža posljedica. Istraživanje razlike u štetnosti uporabe između vatrene oružja i električnog paralizatora jest izuzetno važno radi njegova legitimnog uvrštenja na listu sredstva prisile.²²

Štetne posljedice djelovanja električnog paralizatora, kao i njegova ograničenja u primjeni možemo grupirati na temelju više kriterija. Prije svega to mogu biti izravne posljedice kao što su mehanička oštećenja kože, problemi vezani s radom srca i slično. Međutim, to mogu biti i kolateralne posljedice nastale uslijed pada i slično.²³

Kriterije o kojima je riječ razmatrao je i CPT²⁴. Obuka službenika kojima se izdaje električni paralizator radi obavljanja službe treba sadržati informacije o tome kada je

utvrđenja - postoji li pravo koje je u konkretnom slučaju zaštićeno Konvencijom. Ako je odgovor pozitivan, onda se ispituje je li bilo miješanja državnih ili javnih vlasti u pravo zajamčeno Konvencijom. Ako je i tu odgovor pozitivan, onda se ispituje je li miješanje opravdano. Test opravdanosti uključuje tri aspekta. Prvi, je li osporena mjera koja je dovela do miješanja tužene države u određeno pravo bila zasnovana na zakonu. Drugi, ako je odgovor na prvi aspekt pozitivan, je li osporena mjera imala legitimni cilj, i treći, ako je i prethodni odgovor pozitivan, je li osporena mjera bila razmjerna cilju koji se nastojao postići. V. Omejec, 2013:1255 i 1256 i tamo cit. lit.

²² U RH takvo istraživanje nije moguće zbog nemogućnosti sastavljanja uzorka. Ono bi bilo moguće kada bi električni paralizator određeno vrijeme bio propisan kao sredstvo prisile.

²³ Medicinske posljedice uporabe električnog paralizatora jesu brojne i uključuju: mišićne kontrakcije ili ozljede povezane s naprezanjem (uključujući prijelome kostiju, puknuće kile i iščašenje); ozljede, osobito glave, od padova ili drugih nekontroliranih pokreta (ovaj se rizik može pogoršati kod ljudi koji trče ili se nalaze na visini u vrijeme primjene); ozljede nastale uslijed prodora sonde u oko, krvne žile, genitalije, dojke, vrat, grlo, prsni koš i druge osjetljive strukture; osobe koje koriste antikoagulanse ili koje imaju poremećaj koji narušava koagulaciju također mogu biti izložene povećanom riziku od unutarnjeg krvarenja uslijed prodorne ozljede ili ozljede glave; štetni učinci na srce, cirkulaciju i dišni sustav izazvani fiziološkim stresom; ozljede (npr. ogrebotine, ožiljci i električne opekline) nastale djelovanjem elektroda za omamljivanje slušalice i ispaljenih sondi; srčani zahvat iz električnog pražnjenja, posebno povezan sa sondama ili elektrodama u neposrednoj blizini srca; epileptički napadaj (osobito kod osoba s već postojećom epilepsijom); spontani pobačaj koji je povezan s davanjem sondi; rabdomioliza je povezana s upotrebom električnog paralizatora i rijetka je nuspojava povezana s primjenom statina koji su naširoko propisani onima starijim od 40 godina; toplinske opekline uslijed pražnjenja uzrokovanog izgaranjem zapaljivih tekućina (poput benzina ili otapala koje se rabi u CS spreju); ozljeda uslijed eksplozije nastale paljenjem eksplozivne pare izazvane pražnjenjem (na primjer, benzinske pare); opasnost od utapanja za osobe koje su djelomično potopljene ili se nalaze pored stojeće vode zbog gubitka mogućnosti stajanja pod utjecajem električnog pražnjenja; psihološko oštećenje može biti uzrokovano traumom povezanom s ispaljivanjem sonde - međutim taj je aspekt korištenja električnog paralizatora nedovoljno istražen.

V. Faculty of Forensic and Legal Medicine, Taser: Clinical Effects and Management of Those Subjected to Taser Discharge, 2018., str. 3. (dostupno na: <https://flm.ac.uk/wp-content/uploads/2020/12/ARCHIVED-Effects-and-management-of-TASER-discharge-Dr-J-Payne-James-and-Dr-B-Sheridan-Dec-2017.pdf>, posjećeno 28. 11. 2021.). V. i Scientific Advisory Committee on the Medical Implications of Less-Lethal Weapons (SACMILL): Statement on the Medical Implications of Use of the TASER X2 Conducted Energy Device System, 2016., str. 1. (dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/595242/Medical_Statement_on_the_TASER_X2_system.pdf, posjećeno: 28. 11. 2021.).

²⁴ Potencijalni efekti električnog paralizatora na tjelesno i duševno zdravlje osoba protiv kojih se rabi predmet su mnogih rasprava, koje je dijelom potaknuo broj slučajeva onih osoba koje su umrle ubrzo nakon što su bile mete takvoga oružja. Iako istraživanje ovog problema za sada uglavnom ostaje bez konačnih zaključaka, nesporno

njegovo korištenje neprimjereno iz medicinskih razloga, kao i informacije o postupanju nakon njegove uporabe u posebnim slučajevima (u slučaju pada, opekline, rana od projektila, srčanih poremećaja, delirija itd.).²⁵ Kada osobu dovede pod svoju vlast, obveza je policijskog službenika da je obavijesti o kratkotrajnosti posljedica odnosno da oružje ima samo privremeno djelovanje.²⁶

Bez obzira na to što oružje ima samo privremeno djelovanje, preporuka je CPT-a da svakoga protiv koga je upotrijebljen električni paralizator treba u svim slučajevima pregledati liječnik i, ako je potrebno, mora biti prevezen u bolnicu. Liječnici i službe za hitno reagiranje morali bi biti pripremljeni za pružanje specifične hitne pomoći.

Nadalje, zainteresiranim osobama i/ili njihovu odvjetniku, na zahtjev treba izdati liječničko uvjerenje.²⁷

4. POVIJEST UPORABE ELEKTRIČNOG PARALIZATORA

Poticanje nastojanja u potrazi za manje opasnim sredstvima u djelovanju policijskog službenika prema osobama - zapravo je stalno nastojanje koje najbolje možemo sagledavati kroz različita ograničenja u uporabi sredstava prisile.

Trajno je nastojanje stvoriti manje smrtonosno oružje od vatrenog oružja za uporabu u situacijama kad su ispunjeni normativni uvjeti za odbijanje napada, kao i u drugim slučajevima dopuštene uporabe sile.²⁸

Intencija konstruktora električnog paralizatora, Johna Higsona Covera, seže u 1969. godinu kada je počeo razvijati oružje na vodenu energiju.²⁹

je da uporaba električnog paralizatora stvara posebne zdravstvene rizike, kao što je mogućnost povrede pri padu, nakon udara projektila, ili mogućnost opekline pri duljem korištenju takvog oružja u „kontaktnom“ režimu uporabe. U nedostatku detaljnog istraživanja o potencijalnim efektima električnog paralizatora kad je riječ o posebno ugroženim osobama (npr. starije osobe, trudnice, mala djeca, osobe sa već postojećim srčanim oboljenjima) - CPT smatra da bi njegovu uporabu protiv takvih osoba u svakom slučaju trebalo izbjegavati. Uporaba električnog paralizatora protiv ljudi koji su u deliriju ili pod utjecajem alkohola ili droge predstavlja još jedno osjetljivo pitanje. Osobe u takvom psihičkom stanju možda neće dobro shvatiti značaj unaprijed danog upozorenja da će biti upotrijebljeno oružje te se mogu još više uzrujati u takvoj situaciji. Stoga je opravdan poseban oprez, a korištenje električnog paralizatora treba izbjegavati u takvom slučaju i, uopće, u situacijama kada njegova uporaba može povećati rizik od smrti ili povrede. V. točku 79. Općeg izvješća CPT-a.

²⁵ UN-ova Temeljna načela o uporabi sile i vatrenog oružja od strane službenika odgovornih za provođenje zakona iz 1990. godine (*Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*) u točki 11. navode kako bi pravila kojima se uređuje upotreba oružja trebala sadržavati smjernice o okolnostima u kojima bi službenici odgovorni za provođenje zakona bili ovlašteni nositi vatreno oružje, kao i tipovima dopuštenog vatrenog oružja i streljiva; zatim smjernice kojima se osigurava uporaba vatrenog oružja samo u prikladnim okolnostima i na način koji će smanjiti rizik nepotrebne štete, kojima se zabranjuje uporaba vatrenog oružja i streljiva koje uzrokuje neopravdane ozljede ili predstavlja neopravdani rizik itd.

²⁶ V. točku 80. Općeg izvješća CPT-a.

²⁷ Usp. točku 81. Općeg izvješća CPT-a.

²⁸ V. UN-ova Temeljna načela o uporabi sile i vatrenog oružja od strane službenika odgovornih za provođenje zakona.

²⁹ Seals, 2007:111-112.

Drugi istraživači, braća Rick i Thomas Smith, konstruirali su oružje temeljeno na djelovanju električnih impulsa. U projektu je sudjelovao i naprijed spomenuti John Higson Cover. Oni su izradili uređaj Air Taser Model 34 000 koji je klasificiran kao oružje za onesposobljavanje. Izum je najprije bio korišten na području “privatne zaštite”, a ubrzo je bio prihvaćen i od strane policije.

Tek 1999. godine tvrtka *Axon Enterprise* (prijašnji naziv tvrtke: *Taser International*) izradila je napredno oružje koje djeluje na živčano-mišićni sustav radi onesposobljavanja. Navedena tvrtka je 2003. godine tržištu ponudila novu seriju Taser X26, a 2009. godine modele X2 i X3.³⁰ To su ujedno i najčešća takva oružja u svijetu u državama koje su se za njih opredijelila.

Od samog početka prisutne su dvojbe je li to sredstvo manje opasno od vatrenog oružja, kao i pod kojim je okolnostima prikladno dopustiti uporabu toga sredstva. Osobit je naglasak na poticanju razvoja takvih oružja koja neće biti smrtonosna.

5. NORMATIVNE MOGUĆNOSTI KORIŠTENJA ELEKTRIČNOG PARALIZATORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Da bismo odgovorili na pitanje je li dopustiva policijska uporaba električnog paralizatora, moramo poći od Zakona o policijskim poslovima i ovlastima (u daljnjem tekstu: ZPPO).³¹ ZPPO u članku 81. taksativno nabraja sredstva prisile među kojima se ne nalazi električni paralizator.³² Postavlja se pitanje možemo li njega svrstati u točku 13. članka 81. ZPPO-a, u tzv. posebna oružja.³³

Posebnu nejasnoću u razmatrana pitanja unosi Uredba o vrstama naoružanja i opreme policijskih službenika Ministarstva unutarnjih poslova koja u članku 6. električni paralizator svrstava u specijalnu policijsku opremu koju zadužuju ustrojstvene jedinice Ministarstva.³⁴ Navedena Uredba određuje i pojam osnovnog policijskog naoružanja među koje ne svrstava električni paralizator, već ga svrstava u opremu zajedno s npr. ronilačkom i alpinističkom opremom, ali i s eksplozivnim sredstvima. Iz takvog je propisa teško steći stvarnu sliku o spomenutu oružju, a kamoli njegov pravni položaj.

Koju bi metodu tumačenja propisa trebalo primijeniti da bi se dao stvarni značaj tomu sredstvu? Ako mu ne damo značaj sredstva prisile već značaj opreme, onda i ne treba razmišljati o uvjetima za njegovu uporabu. Međutim, takav bi pristup bio neodgovoran. Jasno je da spomenuta Uredba, bez obzira na to što je na snazi, ne bi trebala imati utjecaj na pravni

³⁰ Dostupno na: <https://www.axon.com/products/taser-x2>, posjećeno 28. 11. 2021.

³¹ Narodne novine, 76/09., 92/14., 70/19.

³² Ispitivanje postojanja zakonitosti sastoji se od četiri zahtjeva. Prvi je zahtjev istraživanje postojanja pravne norme u domaćem pravu. Drugi je zahtjev za dostupnost domaćeg prava. Treći je zahtjev dovoljna preciznost domaćeg prava kako bi građani mogli predvidjeti pravne posljedice svojeg ponašanja. Četvrti zahtjev odnosi se na dostupnost pravnih sredstava protiv samovoljnih miješanja u zaštićeno konvencijsko pravo. Omejec, 2013:1107.

³³ Gluščić; Veić, 2020:180.

³⁴ Uredba o vrstama naoružanja i opreme policijskih službenika Ministarstva unutarnjih poslova (Narodne novine 42/2006.).

položaj toga sredstva. Navedeno je moguće opravdati i činjenicom da je aktualni ZPPO u odnosu na vrijeme donošenja Uredbe posterioran, ali i da je zakon.

Bez obzira na to što u praksi RH postoji električni paralizator, nije jasno na kojem je propisu temeljen i pod kojim je uvjetima dopustiva njegova uporaba.³⁵

Zanimljivo je naglasiti kako ni Zakon o privatnoj zaštiti ne dopušta uporabu toga sredstva.³⁶ To sredstvo spominje Zakon o izvršenju kazne zatvora.³⁷ Pravilnik o načinu sredstava prisile suviše ekstenzivno postavlja uvjete za uporabu toga sredstva, vezujući dopustivost čak i uz palicu. Propis o kojem je riječ donesen je prije preporuka CPT-a te se može zaključiti da je preporučena zona primjene toga sredstva u sustavu izvršenja kazne zatvora skromna - uvažavajući preporuke CPT-a. Ista se tvrdnja odnosi na uporabu toga sredstva u pritvorskim jedinicama policije.

6. ISKUSTVA NA POREDBENOM PLANU I PREPORUKE O OKOLNOSTIMA U KOJIMA SE MOŽE RABITI ELEKTRIČNI PARALIZATOR

Govoreći o električnom paralizatoru uvijek istovremeno moramo razmatrati dvije skupine pitanja. Prva skupina pitanja vezana je uz prikladnost njegova korištenja s aspekta zahvata u temeljna prava, a druga skupina pitanja odnosi se na situacije u kojima je njegova uporaba dopustiva.

Dosadašnje razmatranje otkriva da to sredstvo ima određeni potencijal glede prikladnosti za uporabu. Glede razloga zbog kojih bi to sredstvo bilo prihvatljivo, moguća su dva pristupa. Prvi se odnosi na stvaranje posebne normativne osnove za njegovu uporabu, a drugi na njegovo "priklučenje" nekom od do sada normativno uređenih sredstava prisile.

U traženju odgovora na pitanja, prvi zaključak bi mogao biti da uvjete za uporabu električnog paralizatora treba vezati s uvjetima za uporabu vatrenog oružja. To znači da bi na polaznoj razini navedeno sredstvo dovodilo do lakših posljedica negoli što su one koje uzrokuje vatreno oružje. Mi ovdje problem simplificiramo. Umanjujemo važnost zdravstvenog stanja osobe prema kojoj se djeluje, okolnosne prilike u kojima se djeluje i dr.³⁸ Međutim,

³⁵ O načelima za uporabu sredstava prisile v. Veić, 2000:133-153.

³⁶ V. članak 45. Zakona o privatnoj zaštiti (Narodne novine, 16/20.).

³⁷ Radi operacionalizacije propisa Zakona o izvršavanju kazne zatvora dopunjen je Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile (Narodne novine, 66/10.) koji u članku 8.a. uređuje uporabu električnog paralizatora: "(1) Pod primjenom električnog paralizatora podrazumijeva se trenutno onesposobljavanje osobe na principu kratkotrajnog udara visokonaponske struje slabe jakosti ispućavanjem sonde u osobu na daljinu ili primjenom električnog paralizatora kao elektrošokera djelovanjem u izravnom kontaktu s tijelom osobe izbjegavajući pritom genitalije i dojke žene. (2) Osim u slučaju kada je dopuštena primjena vatrenog oružja, primjena električnog paralizatora nije dopuštena ako ispućavanjem sonde ili njegovom primjenom kao elektrošokera nije moguće izbjeći kontakt sonde ili elektrošokera u području glave i vrata osobe. (3) Primjena električnog paralizatora dopuštena je uvijek kada je dopušteno primijeniti, palicu, mlazove s vodom, podražavajuća kemijska sredstva i vatreno oružje, ukoliko se njegovom primjenom očekuje uspjeh u obavljanju službene zadaće."

³⁸ Prema mišljenju CPT-a, uporaba električnog paralizatora treba biti ograničena na situacije gdje postoji stvarna i izravna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Neprihvatljiva je uporaba takvog oružja isključivo u svrhu osiguranja poštovanja neke naredbe (točka 70. Općeg izvješća CPT-a). Primjenjujući ova

da li je bez analize utjecaja navedenih faktora rasprava ozbiljna? Kako je moguće vidjeti iz dosadašnjeg rada, u svijetu postoje brojna istraživanja o mogućim zdravstvenim rizicima uporabe takvog sredstva, a zaključci nisu uvijek ohrabrujući.

Razlikujući “stvarnu i izravnu opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede” i “poštovanja neke naredbe”, kao dvije suprotnosti u opravdanosti uporabe električnog paralizatora, stajališta CPT-a daju jasan smjerokaz državama za uređenje uporabe toga sredstva.

Neposluš prema naredbi policijskog službenika uvijek treba biti isključen kao osnova za uporabu razmatranog sredstva. S druge pak strane, zonu dopustivosti u slučaju napada i ozbiljne opasnosti od povrede treba sagledavati u sklopu poštovanja načela razmjernosti. Nikada ne postoji mogućnost automatizma. Za uporabu takvog sredstva ne može biti dovoljna puka ispunjenost normativnog osnova, napada ili izravne opasnosti. Potrebno je, uvjetno rečeno, zadovoljiti kriterij razmjernosti.

Stajalište CPT-a iz točke 74. glede neposlušnosti prema naredbi treba sagledavati u sklopu postupanja prema osobama koje su lišene slobode (pritvor, istražni zatvor i zatvor). Možda se na prvi pogled čini da su upravo navedene situacije posebno prikladne za uporabu električnog paralizatora. Stajalište je CPT-a i ovdje logično jer ga u tim situacijama ne preporučuje. Naravno da i ovdje mogu postojati sasvim iznimne situacije gdje je ono supstitucija za vatreno oružje. Važno je naglasiti da navedeno stajalište izjednačava uporabu vatrene oružja s uvjetima za uporabu električnog paralizatora.

Određene zapovijedi policije prema osobama prisutne su i kod narušavanja javnog reda i mira u manjem ili većem obimu.³⁹ Načelno, kako je vidjeti iz točke 73. Općeg izvješća

načela na konkretne situacije, CPT se, na primjer, nedvojbeno izjasnio protiv izdavanja električnog paralizatora pripadnicima jedinica odgovornih za akcije deportacije pritvorenih imigranata. Slično tome, CPT je izrazio snažne rezerve kada je riječ o korištenju oružja s električnim pražnjenjem u zatvorskom (a, utoliko prije, i u zatvorenom psihijatrijskom) okruženju. Samo vrlo izvanredne okolnosti (npr. uzimanje talaca) mogu opravdati pribjegavanje uporabi električnog paralizatora u takvom sigurnom okruženju, i to pod strogim uvjetom da ovo oružje koristi samo specijalno obučeno osoblje. Ne smije biti ni govora o tome da se bilo koji oblik električnog paralizatora izdaje kao standardno naoružanje osoblju koje radi u izravnom kontaktu s osobama lišenim slobode u zatvorima ili drugim mjestima (točka 71. Općeg izvješća CPT-a). Oružje s električnim pražnjenjem sve se više rabi pri uhićenju, a bilo je slučajeva njegove zlouporabe u tome kontekstu koji su dobili širok publicitet (npr. ponovno korištenje strujnih udara protiv osoba koje su ležale na zemlji). Jasno je da pribjegavanje uporabi električnog paralizatora u takvim situacijama mora biti strogo ograničeno. Upute na koje je CPT naišao u nekim zemljama u smislu da se ovo oružje može koristiti kada se tijela provedbe zakona suočavaju s nasiljem – ili prijetnjom nasiljem – takvog stupnja da bi morali uporabiti silu da bi zaštitili sebe ili druge - toliko je široko da ostavlja otvorenu mogućnost za nerazmjerno reagiranje. Ako električni paralizator postupno postane oružje izbora u situacijama kada god su organi reda suočeni s neposlušnošću i opiranjem tijekom uhićenja, to bi moglo vrlo negativno utjecati na to kako javnost doživljava službenike koji provode zakon (točka 72. Općeg izvješća CPT-a).

³⁹ Imajući u vidu granice svojeg mandata, CPT nije želio usvojiti čvrst stav u pogledu uporabe oružja s električnim pražnjenjem u svezi s operacijama održavanja ili uspostavljanja javnog reda i mira (npr. kontrola demonstracija). S obzirom na to i u svjetlu načela navedenih u točki 70. Općeg izvješća CPT-a, pribjegavanje električnom paralizatoru prilikom takvih akcija može se smatrati neprikladnim ukoliko ne postoji stvarna i izravna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Organima reda (na koje se ovo odnosi) bit će na raspolaganju (ili bi trebala biti) druga sredstva zaštite i mjere posebno prilagođene konkretnome zadatku. Važno je napomenuti da su pojedine policijske snage u Europi isključile uporabu električnog paralizatora tijekom akcija kontroliranja javnih demonstracija.

CPT-a - stajalište nije pozitivno te postoji ozbiljna rezerva i zapravo nije zauzeto određeno stajalište. Koji su razlozi za izneseno - nije objašnjeno u cijelosti.

Normativni ustroj za policijsko postupanje načelno je usmjeren postupanju u redovitim prilikama. Izvanredno stanje u državi (eng. *State of emergency*, njem. *Ausnahmezustand*) otvara neka posebna pitanja.⁴⁰ To znači i onda kada su one zbog određenog razloga izvanredne: rat, izravna ratna opasnost, pobuna, ustanak, epidemije, katastrofe i sl. Pitanje je mogu li policijske ovlasti biti proširene, odnosno, mogu li policijski službenici pojedine ovlasti u izvanrednim prilikama primjenjivati pod blažim uvjetima (u odnosu na temeljna prava čovjeka) - ili mogu li u takvim prilikama upotrebljavati pojedine ovlasti koje u redovitim prilikama ne mogu? Može li u tim prilikama biti mjesta za uporabu električnog paralizatora iako CPT izražava rezerve? Takve situacije često nisu ekvivalentne običnim demonstracijama, a mogu se odvijati u urbanim prostorima.

Općeljudsko gledište toga problema otvara potrebu za represivnijom djelatnošću svih službi čije su službene osobe ovlaštene ograničavati određena prava, a s druge je strane na raspolaganju samo onaj okvir koji uređuje djelovanje u normalnim prilikama.

Već dosadašnje izlaganje upućuje na potrebu davanja državi određenih koncesija pri uporabi sile. Ta činjenica prihvaćena je i u različitim međunarodnim pravilima koja su u funkciji zaštite i promicanja ljudskih prava. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima određuje maksimalne zahvate u tome smislu u članku 4.,⁴¹ a Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u članku 15.⁴²

Oba akta ovlašćuju države da u izvanrednim prilikama u državi odstupe od uobičajenog funkcioniranja i da primijene strože, represivnije ovlasti naspram određenih prava čovjeka. Pored neredovitog stanja u državi, nužan uvjet za legitimitet toga odstupanja jest obavještanje, po Međunarodnom paktu glavnog tajnika UN-a i ostalih država potpisnica Pakta (članak 4. stavak 3.), a po Europskoj konvenciji glavnog tajnika Vijeća Europe (članak 15. stavak 3.), o razlozima takva postupanja.

⁴⁰ Veić, 2000:192-196.

⁴¹ "U vrijeme izvanrednog stanja u kojemu je ugrožen opstanak naroda i koje je službeno proglašeno, države stranke ovoga Pakta mogu, u opsegu koji je strogo određen tim izvanrednim prilikama, poduzeti mjere koje derogiraju njihove obveze iz ovoga Pakta, uz uvjet da te mjere nisu nespojive s njihovim ostalim obvezama po međunarodnom pravu i da ne povlače za sobom diskriminaciju temeljenu na rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri ili socijalnom podrijetlu." Sukladno s rečenim, a u svezi s predmetom razmatranja, ne mogu se ukinuti članak 6. (pravo na život) i članak 7. (zabrana mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja).

⁴² "U vrijeme rata ili drugog izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda svaka visoka ugovorna stranka može, u opsegu koji je strogo određen potrebama tih izvanrednih prilika, poduzeti mjere koje derogiraju njezine obveze iz ove Konvencije, uz uvjet da te mjere nisu nespojive s njezinim ostalim obvezama po međunarodnom pravu." Sukladno s navedenim, a u svezi s predmetom razmatranja, države ne mogu ukinuti članak 2. (pravo na život) i članak 3. (zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja).

7. STAJALIŠTA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA O UPORABI ELEKTRIČNOG PARALIZATORA

S obzirom na to da policijska uporaba sredstava prisile ima međunarodnopravnu dimenziju važno je osvrnuti se i na stajališta međunarodnih institucija o tome pitanju. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u članku 2. jamči pravo na život i propisuje uvjete pod kojima je moguće oduzimanje života uz isključenje protupravnosti.⁴³ Isto tako propisuje zabranu mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja u članku 3.

Stajalište ESLJP-a sagledano je kroz četiri presude toga Suda.

U presudi *Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske* sud je razmatrao uporabu električnog paralizatora. Policija je pod maskama pretražila urede tvrtke podnositelja zahtjeva. Tijekom operacije rabili su oružje s električnim pražnjenjem u doticanju tijela, navodno kako bi nadjačali otpor podnositelja zahtjeva i spriječili ih da unište dokaze. Zbog toga su neki od podnositelja zahtjeva zadobili opekline. Ovo je prvi put da se ESLJP osvrnuo na meritum upotrebe oružja s električnim pražnjenjem od strane službenika za provođenje zakona. Navedena odluka postala je *laeding case*. To znači da u svim naknadnim slučajevima Sud ne opisuje pravne probleme već se poziva na tu presudu. Primijećeno je da uporaba takvog oružja u kontaktnom režimu uzrokuje intenzivnu bol i privremenu onesposobljenost. U tadašnjem bugarskom zakonu nedostajale su posebne odredbe o upotrebi električnog paralizatora, a policija nije bila obučena za njegovu uporabu. Nadalje je istaknuto da je CPT u svojem 20. Općem izvješću izrazio snažne rezerve u pogledu upotrebe oružja s električnim pražnjenjem u kontaktnom režimu. ESLJP je istaknuo da odgovarajuće obučeni službenici za provedbu zakona imaju na raspolaganju mnoge druge tehnike kontrole kada su u dodirnoj udaljenosti od osobe koju je potrebno imobilizirati. S obzirom na činjenice slučaja te uzimajući u obzir neadekvatnost istrage o navodima podnositelja zahtjeva, ESLJP je utvrdio da je upotreba oružja s električnim pražnjenjem u konkretnom slučaju bila nerazmjerna.⁴⁴

Opća načela koja se tiču materijalnog dijela članka 3. Konvencije, relevantna u slučajevima koji uključuju navodno zlostavljanje od strane tijela za provedbu zakona, sažeta su u predmetu *Bouyid protiv Belgije*. ESLJP je osobito naznačio da se u odnosu na osobu koja je lišena slobode ili je, općenitije rečeno, suočena sa službenicima za provođenje zakona, svako pribjegavanje fizičkoj sili koje ta osoba vlastitim ponašanjem nije učinila strogo nužnim, umanjuje ljudsko dostojanstvo i, u načelu, predstavlja povredu prava utvrđenog člankom 3. Konvencije.⁴⁵

⁴³ U točkama 82. – 85. Općeg izvješća CPT-a propisane su obveze država nakon uporabe električnog paralizatora. Nakon svake uporabe električnog paralizatora, trebalo bi obaviti debriefing službenika koji su pribjegli upotrebi tog oružja. Nadalje, incident treba biti predmet detaljnog izvješća koji se podnosi višoj instanci. U tom izvješću trebaju biti navedene točne okolnosti za koje se smatralo da opravdavaju pribjegavanje uporabi ovog oružja, način korištenja, kao i sve ostale važne informacije (prisustvo svjedoka, je li bilo dostupno neko drugo oružje, medicinska njega pružena osobi koja je bila cilj uporabe itd.). Izvješću treba priključiti tehničke informacije registrirane na memorijskom čipu i videosnimak uporabe električnog paralizatora. Ova interna procedura treba biti praćena elementom vanjskog monitoringa. To bi moglo obuhvatiti sustavno i redovito informiranje neovisnog tijela odgovornog za nadzor službi koje provode zakone o svim slučajevima upotrebe električnog paralizatora. Kada god se ispostavi da uporaba električnog paralizatora možda nije bila sukladna s relevantnim zakonima ili propisima, treba pokrenuti odgovarajuću istragu (disciplinsku i/ili kaznenu).

⁴⁴ *Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske* od 30. 12. 2014., §§ 69-78.

⁴⁵ *Bouyid protiv Belgije* od 28. 9. 2015., §§ 81-90.

U predmetu *Znakovas protiv Litve* ESLJP je utvrdio povredu članka 3. Konvencije na štetu podnositelja zahtjeva zbog uporabe električnog paralizatora. ESLJP je utvrdio da su policijski službenici propustili upozoriti podnositelja zahtjeva da će primijeniti električni paralizator te mu na taj način onemogućili dobrovoljno postupanje po njihovim naredbama. Nadalje, iz tijeka domaćih postupaka nije razvidno da su policijski službenici dali ikakvo obrazloženje o uporabi električnog paralizatora kao nužnog sredstva prisile u konkretnom slučaju. Sukladno s litvijskim pravom, policijski su službenici ovlašteni uporabiti ono sredstvo prisile koje može dovesti do smrti ili tjelesne ozljede tek pošto su bezuspješno pokušali primijeniti sva ostala, blaža sredstva. Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da je vlada propustila dokazati da je uporaba električnog paralizatora protiv podnositelja zahtjeva, u policijskom vozilu, dok je on bio vezan liscama i nenaoružan, bila nužna kako bi dva policijska službenika savladala njegov otpor ili da je njegova uporaba bila proporcionalna u okolnostima konkretnog slučaja.⁴⁶

U predmetu *Kancial protiv Poljske* podnositelj zahtjeva je tvrdio da su ga vlasti odlučile uhititi uz pomoć specijalne policijske jedinice kada nije bilo dovoljno razloga da se smatra da je počinio navodni zločin. Nadalje, nije bilo osnove za pretpostavku da je podnositelj zahtjeva opasna osoba. Prilikom njegova uhićenja policija je upotrijebila nerazmjernu silu, unatoč činjenici da podnositelj zahtjeva nije pružio otpor i slijedio je njihove naredbe. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da su ga tijekom uhićenja policijski službenici udarali u lice, glavu, leđa i noge, udarali ga nogama u lice, pucali na razne dijelove tijela iz električnog paralizatora, tjerali ga da pije krv s poda, te ga davili majicom presavijenom oko vrata. Ova djela su za posljedicu imala brojne tjelesne ozljede, te teške tjelesne i psihičke patnje. Podnositelj zahtjeva je izjavio da se spustio na pod u položaju koji je mogao značiti da su mu ruke bile skrivene ispod tijela. U tom je trenutku službenik mogao bez poteškoća uhvatiti podnositelja zahtjeva za ruke i staviti mu lisice, umjesto da je nekoliko puta upotrijebio električni paralizator na njemu. Podnositelj zahtjeva zadobio je brojne ozljede. To je dokazano forenzičnom analizom, fotografijama koje dokumentiraju fizičko stanje podnositelja zahtjeva i izjavama drugih osoba uhićenih s podnositeljem zahtjeva. Vlada nije dala uvjerljivo objašnjenje za okolnosti i uzroke nanesenih ozljeda. Priroda ozljeda jasno je upućivala na to da su nastale upotrebom električnog paralizatora, tupog oruđa u obliku hvataljke za pušku te vojnih čizama. Gore navedene ozljede nisu ni mogle proizaći iz drugih okolnosti osim uhićenja podnositelja zahtjeva. Svi uhićeni tvrdili su da je policija djelovala nasilno. Nisu se opirali, te su slijedili naredbe koje su date tijekom uhićenja. Stoga nije bilo potrebe za korištenjem električnog paralizatora ili drugih mjera prisile.⁴⁷

⁴⁶ *Znakovas protiv Litve* od 19. 11. 2019., §§ 43-51.

⁴⁷ *Kancial protiv Poljske* od 23. 5. 2019., §§ 57-62.

8. ZAKLJUČAK

U predmetnom radu raspravljano je o električnom paralizatoru, medicinskim posljedicama njegove uporabe, povijesti uporabe, normativnim mogućnostima korištenja električnog paralizatora u Republici Hrvatskoj, iskustvima na poredbenom planu i preporukama o okolnostima u kojima se može rabiti te stajalištima ESLJP-a o uporabi električnog paralizatora.

1. Električni paralizator je predmet uređenja u Republici Hrvatskoj u Zakonu o nabavi i posjedovanju oružja građana - i mnogim državama kao sredstvo namijenjeno odbijanju napada. Vladajuće je mišljenje da primjena ne može uzrokovati teže posljedice za život i zdravlje ljudi ali uporaba razmatranog sredstva često dovodi do teških posljedica po zdravlje osobe prema kojoj se ono upotrebljava. Navedeno dovodi u sumnju shvaćanje da se radi o bezopasnome sredstvu.
2. U propisima koji uređuju policijske ovlasti u Republici Hrvatskoj to sredstvo nije dostatno normativno uređeno tako da ga se ne može smatrati zakonitim sredstvom prisile. S obzirom na to da je uporaba razmatranog sredstva od značajnog utjecaja na temeljna ljudska prava (prava na život i zabranu mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja), njegova je uporaba predmet razmatranja nevladinih organizacija i međunarodnih sudišta. Posebni je interes u tom smislu iskazao CPT koji je izgradio pravila za implementaciju toga sredstva kao sredstva prisile u pojedinim državama. Navedena pravila ESLJP ugrađuje u presude, što je vidljivo iz odluke *Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske* odnosno presuda koje su donesene nakon navedene presude.
3. Zanimljiva je činjenica da policija u Njemačkoj još uvijek nema to sredstvo u svojoj praksi na saveznoj razini, te da se tek sada vode rasprave o njegovoj podobnosti. To je za nas posebno značajno jer nam je povijesno uzor po mnogobrojnim pravnim rješenjima.
4. Na temelju cjelovitog razmatranja očigledno je da uvođenje električnog paralizatora kao sredstva prisile dovodi policijske službenike do relativno nesigurnog položaja glede osobne sigurnosti, ali i sigurnosti trećih osoba koje štite. Kao što je prikazano, električni paralizator ima niz ograničenja, npr. udaljenost osobe prema kojoj se djeluje, odjevenost navedene osobe, ambijentalne okolnosti u kojima se postupa i sl. Navedene su situacije jasnije u uvjetima djelovanja vatrenim oružjem. Naglašavamo da je štetna posljedica uporabe *in abstracto* manje predvidiva od posljedice koja nastaje uporabom vatrenog oružja.
5. Statističke analize posljedica uporabe električnog paralizatora u “mnogoljudnim” državama otkrivaju da su teške posljedice uporabe toga sredstva ipak „statistički male“.
6. Opasnosti od pretjerane zlouporabe navedena sredstva danas, kad su ona opremljena registracijskim komponentama za bilježenje uporabe, nisu značajne.

Na kraju valja istaknuti kako je razmatrano sredstvo prisutno kao sredstvo policijske prisile u velikome broju država. Rezerve prema njegovoj uporabi također su prisutne što opravdava strah - ali istovremeno se teško othrvati različitim oblicima pritisaka za njegovo uvođenje. Ako se donese takva odluka, onda je vrlo važno naglasiti obveze koje je istaknuo CPT (jasni normativni okvir, obuka policijskih službenika i nadzor nad uporabom), te one koje bezrezervno podržava ESLJP.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Definis-Gojanović, M., Alujević, A. (2011). Električni paralizatori – djelovanje na ljudsko tijelo i zdravlje. *Policija i sigurnost*, 20(3), 435-440.
2. Gluščić, S., Veić, P. (2020). *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija.
3. Novak, U. (2017). *Uporaba električnega paralizatorja v slovenski policiji*. Magistarski rad. Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije.
4. Omejec, J. (2013). *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava: strasbourgški acquis*. Zagreb: Novi informator.
5. Seals, E. (2007). *Police Use of Tasers: The Truth is "Shocking"*. *Golden Gate University Law Review*, 38(1), 109-138.
6. Veić, P. (2000). *Zakonita uporaba sredstva prisile kao razlog isključenja protupravnosti*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija.
7. White, M., Ready, J. (2010). *The Impact of the Taser on Suspect Resistance*. *Crime & Delinquency*, 56(1), 70-102.
8. Žaberl, M. (2007). *Normativna ureditev policijske uporabe prisilnih sredstev v Republici Sloveniji*. Doktorski rad. Ljubljana: Pravna fakulteta.

Pravni izvori

1. *Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* (Narodne novine – Međunarodni ugovori 14/97).
2. *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* (Narodne novine – Međunarodni ugovori 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10).
3. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (Narodne novine – Međunarodni ugovori 12/93).
4. *Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile* (Narodne novine 48/2009., 66/2010., 14/2021.).
5. *Uredba o vrstama naoružanja i opreme policijskih službenika Ministarstva unutarnjih poslova* (Narodne novine 42/2006.).
6. *Zakon o nabavi i posjedovanju oružja građana* (Narodne novine 94/18., 42/20.).
7. *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima* (Narodne novine 76/09., 92/14., 70/19.).
8. *Zakon o privatnoj zaštiti* (Narodne novine 16/20.).

Internetski izvori

1. *CED Replacement Project Assessment of the Taser X2 against the police operational requirements*, 2016. (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/676911/CAST_Assessment_of_the_Taser_X2_against....pdf, posjećeno 28. 11. 2021.).

2. Electronic Control Weapons, Model Policy (https://www.prisonlegalnews.org/media/publications/taser_intl_assoc_of_chiefs_of_police_model_policy_2005.pdf, posjećeno 28. 11. 2021.).
3. Izvod iz 20. Općeg izvješća CPT-a u vezi oružja s električnim pražnjenjem (<https://rm.coe.int/16806cce0f>, posjećeno 28. 11. 2021.).
4. Faculty of Forensic and Legal Medicine, Taser: Clinical Effects and Management of Those Subjected to Taser Discharge, 2018. (<https://fflm.ac.uk/wpcontent/uploads/2020/12/ARCHIVED-Effects-and-management-of-TASER-discharge-Dr-J-Payne-James-and-Dr-B-Sheridan-Dec-2017.pdf>, posjećeno 28. 11. 2021.).
5. Police used Tasers 28 times EVERY DAY last year sparking fears the stun gun is being mis-used (<https://www.dailymail.co.uk/news/article-2590703/Police-use-taser-gunsurged-28times-EVERY-DAY-year-sparking-fears-mis-used.html>, posjećeno 28. 11. 2021.).
6. Scientific Advisory Committee on the Medical Implications of Less-Lethal Weapons (SACMILL): Statement on the Medical Implications of Use of the TASER X2 Conducted Energy Device System, 2016. (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/595242/Medical_Statement_on_the_TASER_X2_system.pdf, posjećeno: 28. 11. 2021.).
7. Taser: Bundespolizei testet Elektroschockpistolen (<https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2020-08/taser-bundespolizei-deutschland-elektroschocker-waffen-polizei-pilotprojekt>, posjećeno 28. 11. 2021.).
8. Temeljna načela o uporabi sile i vatrenog oružja od strane službenika odgovornih za provođenje zakona (<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/firearms.pdf>, posjećeno 28. 11. 2021.).

Summary

Petar Veić

Police use of electric paralysers as a mean of coercion in the Republic of Croatia

Every democratic state strives to fulfil its functions by the mildest possible means. Police means of coercion are therefore a prominent area where attempts are being made to find such means that will achieve the legally regulated purpose of action with the least harmful consequences. The electric paralysers are a device that exists for about thirty years. Practical experiences and theoretical discussions accumulated during this time have created certain attitudes which need to be considered both in countries that have prescribed the paralysers as a mean of coercion, as well as in those that are considering its introduction. The research in question consists of six parts. The first part describes the technical possibilities of electric paralysers, the second the medical consequences of its using, the third the history of its use, the fourth the normative possibilities of using electric paralysers in Croatia, the fifth the comparative experiences and recommendations regarding circumstances in which an electric paralysers may be used and the sixth covers the standpoints of the European Court of Human Rights regarding the use of an electric paralysers. In conclusion, it is argued and recommended that the electric paralysers are a welcome mean of coercion in the narrow area of police work and that in that sense a clear normative framework should be created and police officers should be trained to apply it.

Keywords: police means of coercion, electric paralysers, human rights, judgements of the European Court of Human Rights.